

Ferize Şen

Eyüp'ten Ejderli Bir Taş Suluk

Prof. Dr. Hakkı Acun
Gazi Üniv. Fen. Edeb. Fak. Öğrt. Üyesi

Fotoğraf 1 Edirne Karamustafa Paşa Çeşmesi

Sizlere tanıtmaya çalışacağımız taş suluk ⁽¹⁾, Eyüp Belediyesi Kültür Evi'nin bahçesinde bulunmaktadır. Belediye Başkan Yardımcısı Osman Sak tarafından Eyüp, Münzevi Kışla Caddesi ve Münzevi Caddesi'nin birleştiği köşede Koca Yusuf Efendi Çeşmesi haznesinin üst penceresi üzerinde ters çevrilmiş kapak taşı olarak kullanılmaktayken, oradan getirildiği ifade edilmiştir.

Suluklar hakkında bugüne kadar çok az kişi çalışmıştır. ⁽²⁾ Bunun başında rahmetli Prof. Dr. Yılmaz Önge gelmektedir. Önge, sulukları: 1- Şadırvan sulukları, 2- Maksem sulukları, 3-Çeşme sulukları, 4- Müstakil suluklar ve 5- Münferit suluklar olmak üzere beş grup altında incelemiştir. ⁽³⁾

Şadırvan suluklarına, Üsküdar Mihrimah Sultan Camii (1548) şadırvanındaki suluğu, Maksem suluklarına Süleymaniye Camii (1557) revaklı avludaki suluğu, Çeşme suluklarına, Edirne Merzifonlu Karamustafa Paşa Çeşmesi (1667) suluğu (fotoğraf 1-2), Müstakil suluklara Edirne Selimiye Camii içinde, müezzin mahfilinin altındaki suluğu ve Münferit suluklara ise, Şehzade Camii'nin Direklerarası caddesine bakan hazire duvarında, bir hacet penceresinin iki tarafındaki sulukları örnek olarak verir. Bu arada, Ünver / Önge bir yayınında ⁽⁴⁾, Aynalı selsebil diye tanımladığı, değişik seviyelerde çanaklardan oluşan çeşmele-re, suluklu çeşme denilmesi daha doğru olacağı inancındayım.

- 1 Bu suluk hakkında bilgi veren ve varlığını bize bildiren Prof. Dr. H. Örcün Barışta'ya ve suluğun fotoğraflarını çeken Araştırma Görevlisi Murat Çerkez'e teşekkürü borç bilirim.
- 2 Önge 1981 1-15: Ünver - Önge 1981, 339-374;
- 3 Önge 1983; 23-33: Önge 1991, 99-116.
Önge 1981, 2-6
- 4 Ünver - Önge 1981, 346

Fotoğraf 2

Bizim ejderli suluk bugüne kadar hiçbir yayında yer almamış ve hiçbir gruba da girmemektedir. Fonksiyonu hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz.

Ejderli taş suluk, kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Bir köşesi kırıktır. Bu dikdörtgenin içine, oyulmuş 87 cm. çapında, 5 cm. aralıklı, içiçe geçmiş dört kıvrım açılmıştır. (Fotoğraf: 3) En dış kıvrımda, karşılıklı yarım hilal gövdeli iki ejder motifi yer almaktadır. Ejderlerden bir tanesi çok güzel belli olmasına rağmen, diğer uçtaki sanki tamamlanmamıştır. Birinci ejder, ağzını açmış, burnu hafifçe yukarı doğru kıvrılmış, sivri dişli ve yuvarlak gözlüdür. (Fotoğraf: 4) Ağzının içinde suyun girmesi veya çıkması için açılmış bir delik bulunmaktadır. Baş taraftan kuyruğa doğru incelen gövdede, enine ve boyuna atılan çizgilerle pullar oluşturulmuştur. İkinci ejderin, gövdesi ve başı belirlenmiş, ağzının içine bir delik açılmıştır. (Fotoğraf: 5-6) Taşın kırık kısmı gövdenin tam ortasına isabet etmektedir. Suluğun ortasında, ejderlerin kuyrukları gibi sonuçlanan, uçları birbirlerine doğru kıvrılan birer yaprak veya rumi motifleri yer alır. Burası suyun dönüş yerini oluşturmaktadır. Her iki ejderin de ağzının içine açılan delik, yan taraftan birisi suyun kaynağına, diğeri döküldüğü yere bağlanmıştır. (Fotoğraf: 6) Su akıtıldığı zaman içiçe geçen helezonlar gibi görülen çok güzel su oyunuyla karşılaşırız. Buna pek benzemeyen fakat kıvrımlı su yolu şeklindeki su oyununun Divriği Ulu Cami Darüşşifası (1229), Konya Karatay (1251) ve İnceminareli Medreseler'in (1258-1279) havuzunda da görürüz.

Suluk denildiği zaman, bir insanın eğilerek su içebileceği seviyede, kâsesi bulunan, fotoğraf: 1-2'de örneğini verdiğimiz Edirne Kara Mustafa Paşa suluğu veya Manisa Saruhan Bey Parkı (XIX. Yy.) köşesinde yer alan (fo-

Fotoğraf 3 Eyüp Taş Suluk

Fotoğraf 4

Fotoğraf 5

toğraf: 7) değişik seviyelerdeki kâselerden oluşan suluk akla gelmektedir. Bizim size tanıttığımız ejderli taşın bir suluk olabileceği akla gelmemektedir. Bugün, yalnız haziresi ve ana caddeye bakan çeşmesi kalan Sivas Numan Efendi Kütüphanesinin (1758)⁽⁵⁾

Fotoğraf 6

Fotoğraf 7

- 5 Acun 1988, 191
 6 Haskan 2/1993, 121 : Haskan 1996, 397'de H.1201 / M.1787 tarihli bir vakfının olduğunu öğreniyoruz. Bu durumda Haskan 2/1993, 121'deki bilgilerle; Haskan 1996, 397'deki bilgiler çelişmekte veya ayrıntılı verilmemiş. Hem Koca Yusuf Efendi'nin 1962'de öldüğü söyleniyor, hem de 1787'de vakfından bahsediliyor. Vakfı acaba daha sonraki evladi tarafından mı yapılmış, açıkça belli değil.
 7 Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Öney 1969, 171-193 : Inal 1971, 153-184 : Acun 1993, 1-20.

Fotoğraf 8

suluğu (fotoğraf: 8), bizim ejderli suluğun da böyle bir suluk olduğunu düşündürmektedir. Numan Efendi Kü-

tüphanesi'ndeki suluk, caddenin yükselmesiyle adeta cadde ile aynı seviyeye gelmiş, yükseltisi kaybolmuştur. Önceleri bir insanın eğilerek içebileceği seviyede, bir demir parmaklıkla dışarı açılmaktaydı. Bu suluk bizim ejderli taşımız gibi içiçe geçen volütlerden oluşmaktadır. Yalnız burada kenarlarında ejderleri yoktur. Ejderli sulukta ise, buradaki gibi deliğin bir ucu kâseye açılmamaktadır. Manisa Müzesi'nde de böyle bir taş suluk daha vardır. (fotoğraf: 9) Bunun da kâse kısmı yoktur. Ama suyun aktığı yerde bir bağlantı profilen rastlanır. Muhtemelen bu ve ejderli suluk da bir kâseye bağlanmaktaydı. Ejderli suluk eğer bir çeşmeye bağlı değilse, herhangi bir yerdeki (muhtemelen hamamda) fıskiyeli havuzun üst teknesi olmalıdır.

Ejderli suluğun tarihlendirilmesine gelince, en büyük sorun burada ortaya çıkmaktadır. Suluğu tarihlendirebilecek bir elemanı veya verisi yoktur. Getirildiği yere göre, yani Koca Yusuf Efendi (ölümü H. 1104 / M. 1692)⁽⁶⁾ Çeşmesi'ne göre tarihlendirmek, çeşmeyle bir ilgisi olmadığı için, yanlış olacağı düşüncesindeyiz. Sivas Numan Efendi Kütüphanesi'ndeki örneğe göre tarihlendirilirse, XVIII. yy. ortalarına; ortasındaki rumilere ve işlenişine göre tarihlendirilirse,

XVII. yy. ortalarına tarihleyebiliriz.

Suluğun ejderlerle süslenmesi ise, eski bir geleneğin yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi, Uzak Doğu'nun tipik hayvanı olan ejder,⁽⁷⁾ Anadolu Selçuklu dini ve sivil yapılarında sıkça yer alır. Osmanlı döneminde de aynı sıklıkla karşımıza çıkar. Yalnız, önceleri takvim hayvanı, bulut sembolü olarak kullanılan ejderler, Osmanlı ve sonraki dönemlerde onu değiştirerek tanınmayacak hale getirecek kadar onunla oynanmıştır. Çin sanatında, bizim suluğtaki gibi ardarda gelen ejderler iyi ve kötü-

yü, karanlıkla aydınlığı (gece ile gündüz) sembolize ettiği bilinir. Fakat Türk sanatında bu tür örneklerle hiç karşılaşmamaktayız. Sıkça görüleni, gövdeleri birleşen, ağız ağıza gelen veya ağızları arasındaki bir yuvarlağı ısırmaya çalışanıdır. G. İnal'ın M. W. Visser'den naklettiğine göre,⁽⁸⁾ "... iki ejder arasında top gibi yuvarlak bir nesnenin bulunduğu tasvirler, Doğu Asya ve Çin sanatında bilinen ve belli bir anlam ifade eden motiflerdir. Bulutları sembolize eden ejderler, ortasındaki yuvarlak topu veya inciyi yuttukları zaman, bereket getirici yağmur yeryüzüne düşer." der. Ayrıca bu motifler aynı anlamda Türklerin geldikleri bölgelerde ve Anadolu'da da ortaya çıkar. Bizim örneğimizin de aynı anlamda, yani bereket sembolü olarak kullanılması muhtemeldir.

Önerimiz, yüzyılların geleneğini bizlere taşıyan bu taş suluğun; suluk veya fıskiye teknesi olarak, fonksiyonuna uygun hale getirilerek kullanılmasıdır.*

BİBLİYOGRAFYA

- Acun 1998 ; H. Acun, "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri", Vakıflar Dergisi, XX (1988), s.183-220.
- Acun 1993 ; H. Acun, "Ejder Motifli Kapı Tokmakları ve Değişik Örnekler", Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnal'a Armağan, Ankara 1993, s.1-20.
- Haskan 2/1993 ; M. N. Haskan, Eyüp Tarihi II, İstanbul 1993.
- Haskan 1996 ; M. N. Haskan, Eyüp Sultan Tarihi, İst. 1996.
- İnal 1971 ; G. İnal, "Susuz Han'daki Ejder Kabartmalarının Asya Kültür Çevresi İçindeki Yeri", Sanat Tarihi Yıllığı, IV, (1971), s.153-184.
- Öney 1971 ; G. Öney, "Anadolu Selçuklu Sanatında Ejder Figürleri", Belleten XXXIII / 130 (1969), s.171-193.

Fotoğraf 9 Sivas Numan Efendi Kütüphanesi suluğu

Fotoğraf 10 Manisa Müzesi Taş Suluğu

- Önge 1981 ; Y. Önge, "Türk Su Mimarisinde Suluk Adını Verdiğimiz Çeşmeler", Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 1, (1981), s.1-15.
- Önge 1983 ; Y. Önge, "Vakıf Müessesesinde Su ve Önemi", 1. Vakıf Haftası, 5-11 Aralık 1983, s.23-33.
- Önge 1991 ; Y. Önge, "Fıskiyeli Türk Çeşmeleri", Vakıflar Dergisi XXII (1991), s.99-116.
- Ünver-Önge 1981 ; A.S. Ünver – Y. Önge, "Selsebilllerimiz", Vakıflar Dergisi XII (1981), s.339-374.

- 8 İnal 1971, 163.
* Yayınlayanın Notu: Sn. Acun'un yazdıkları ve söylediklerini dikkate alarak, Belediyemiz Kültür evi bahçesinde gerekli çalışmaları başlatmıştır.